

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ РОСЛИННОСТІ

В.І.Шагда, С.В.Ярков,
Л.В.Маленко, С.В.Реза

Теорія рослинності, як сукупності рослинних угруповань, включає уявлення про їх сутність, структуру, функціонування та розвиток. Серед проблем теорії розвитку рослинності виділяються: 1/ сингенез; 2/ адаптогенез; 3/ еколого-автоматичні процеси; 4/ різномасштабність просторово-часової неперервності та дискретності; 6/ інтеграцію еволюційних потоків різних рівнів. Розвиток будь-якого рослинного угруповання є невід'ємною ланкою еволюції ландшафту. Розвиток, в нашому розумінні, як атрибут будь-якої біологічної системи, означає рух в різних просторово-часових масштабах. Прогресивним вважається заростання вільних від організмів територій та акваторій, збільшення продуктивності та загальної складності угруповань, регресивними – такі зміни, коли відсутні лінійні залежності між продуктивністю та складністю. Рух від простого до складного, як один із критеріїв розвитку, не може бути використаний в якості абсолютного до характеристики угруповань організмів: відстає різноманітність при сингенезі може зростати, а потім зменшуватися та стабілізуватися. Останнє відповідає такому критерію розвитку, як перехід від менш стабільного до більш стабільного.

Аналіз розвитку серійних угруповань на відралах гірничозбагачувальних комбінатів Кривбасу виявив такі закономірності: 1/ ділянки рослинного покриву, як елемент локальних, регіональних та зональних і азональних біот, мають різну горизонтальну організацію; 2/ зростання різноманітності супроводжується випаданням піонерних видів; 3/ самовідновлювані фрагменти рослинних угруповань можуть відіграти детермінуючу, організуючу роль – виявити ініціальну дію у прискоренні розвитку оточуючих ділянок; 4/ будь-яким чином зруй-

новані або трансформовані ділянки рослинного покриву можуть відновлюватися за рахунок саморозвитку; 5/ порушення будь-якого етапу самовідтворення повертає його до попереднього, а частіше, до вихідного; 6/ локальні порушення збільшують мозаїчність, візерунковість рослинного угруповання; 7/ саморозвиток будь-якого угруповання є таким еколого-автоматичним процесом, який об'єктивно розвивається в напрямку зонально обумовленого типу угруповань; 8/ саморозвиток може мати локальні вирази на площі порушеного рослинного угруповання; 9/ мозаїчно порушене рослинне угруповання дає відповідні локальні ефекти саморозвитку /на незаїманих, тривалий час, ділянках зруйнованих степових угруповань фрагментарно відновлюється корінна степова рослинність; 10/ різні компоненти угруповань еволюціонують з різною швидкістю; 11/ еволюція популяцій може бути корелятивною, взаємозалежною; 12/ еволюція видів може призводити біологічні конфлікти; 13/ можуть бути асимпатично взаємно нейтралізуючі види; 14/ типи розвитку рослинних угруповань є гомологічними та зонально обумовленими; 15/ спонтанний розвиток будь-якого угруповання, в типових для зони умовах, іде в напрямку збільшення стабільності цього угруповання; 16/ відновлювальні сумцесії ідуть в напрямку стабілізації рослинних угруповань, вони підвищують їх стабільність.

Розгортання явищ та процесів в часі в будь-якому угрупованні може зберігати свої тенденції всупереч протидіючим факторам, тобто розвиток угруповань відзначається певною інерціальністю та проявами реакцій, які цей розвиток зберігають, підтримують, тобто гомеостатичністю. Інерціальність /збереження тенденції без протидій/ та гомеостатичність /активне забезпечення тенденцій/ є важливими властивостями розвитку. Ця властивість частково теоретично узгоджується з ідеями рухливої рівноваги та екстаполяцією принципу Ле-Шательє в біології, що відповідає положенням про оборотність окремих фаз та стадій розвитку при їх порушеннях.

Сучасне теоретичне бачення рослинного угруповання з позицій загальної екології та різних рівнів загальнонаукової методології, теорій систем, множин, катастроф, імовірностей, комбінаторики дозволяє використати деякі елементарні математичні моделі для опису тих або інших явищ та процесів.